

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXIX/3-4

БЕОГРАД
1993.

НА ЧЕМУ ЈЕ НАШ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК ДАНАС

Било је летос (1992) два-три разговора на тему НАШ ЈЕЗИК ДАНАС, те смо и ми из Института за српски језик (који је вратио своје раније име, преиначено педесетих година), као и колеге с факултета, већ из професионалних разлога морали проценити шта нам доносе измењене околности живота нашег књижевног језика. Излагање потписаног преносиле су и новине, али нека остане прибежежено и у нашем часопису.

После усвајања Новосадског договора и обједињавања српске и хрватске књижевнојезичке норме све српске институције напустиле су термин српски језик.

Није требало чекати много година да се појаве проблеми. Донели су их — тачније одразили и испољили — позната хрватска „Декларација”, а на официјелан начин брионски устав и његова републичка чеда из седамдесетих година, пре свега хрватски устав. Дошли смо формално до терминологског апсурда — да се наш језик поделио на хрватски и српскохрватски.

И научна и официјелна Србија дуго је невољно трпела ту неодрживу ситуацију. Мотиви српских лингвиста за то трпљење били су вишеструки: жеља да се наш природни културни простор и поље пласмана и живота књиге што мање разара и парцелише; сложена питања регулисања раздвојеног језика у национално мешовитим срединама; зазирање од тога да се променом имена језика не одвојимо од средина које су признавале термин ’српскохрватски језик’ — тј. од Босне и Херцеговине и Црне Горе, а у аутономашко време могућно је било и разилажење с Војводином; нада да ће се обновити и превладати толеранција и свест о предностима шире културне заједнице. Та нада се провела као и многе друге, и постало је потпуно неизбежно да се у официјелни и јавни, а онда и у научни појмов-

ник врати термин 'српски језик', којим се служио и Вук Караџић. Углавном од прошле године сведоци смо обнављања тога термина.

Мислим да из тога не следи никакав изражајни преокрет нити прерада језика којим се служимо. Али је ипак ситуација донела неке нове моменте и потребу да дефинишемо неке појмове битне за наше стручне програме и оценимо пожељну оријентацију. Покушаћу да врло сажето предочим њене основе.

(1) Обновом и прихватањем термина и појма 'српски језик' не опозива се и не искључује појам 'српскохрватски'. Без обзира на правно регулисање, оба имају своју лингвистичку логику. Донекле је слично што научни појам 'прасловенски језик' није у сукобу с појмом 'балто-словенска језичка заједница' — као ширим и комплекснијим.

(2) Тек ће се временом тражити и ваљда наћи равнотежа и усклађеност тих појмова, али се већ сада може рећи да је појам 'српски језик' ужи и мање хетероген него појам 'српскохрватски језик', којему остаје оквирно и збирно значење. Материјално је ужи зато што појам 'српски језик' не залази у чакавско и кајавско наречје, а употребно је ужи по томе што и према материји која нам је заједничка нећемо увек имати исти однос, исти угао оцењивања и начин искоришћавања, па према томе ни исти нормативни третман.

(3) Повезаност српског и хрватског писменог израза давнашња је чињеница, још од времена стварања српске редакције, кад су везе рашке и зетске писмености у непрекинутом ланцу ишле преко Босне и Хума све до хрватских (углавном чакавских) глагољаша. У раздобљу књижевнојезичке и нормативне обједињености, откад су Хрвати усвојили вуковску штокавицу, створена је голема културна баштина, која је трајно ушла у основе наше језичке културе.

(4) Без обзира на програмска усмеравања, друштвену норму, језичку политику и именовање језика — та ће се језичка целина одржавати и у наредном раздобљу, по изражајној инерцији. За ту оквирну и збирну целину стручно је афирмисан термин 'српскохрватски језик', а стручну афирмисаност има и термин 'српски или хрватски језик', који је још Даничић употребљавао (а касније смо га више сретали у обрнутом реду саставница: 'хрватски или српски језик'). Ти општи термини остају нам као могућност у оним приликама и изражајним ситуацијама у којима није погодан и логичан конкретнији термин 'српски језик'.

(5) У личним ауторским радовима и уопште у личној употреби треба оставити пуну слободу ауторима у употреби термина 'српски језик' и 'српскохрватски језик', било да се опредељују за један од њих или их

комбинују. Нормално је очекивати да ће то зависити од тога како аутор конципира своју обраду, на којој је материји заснива и из којег аспекта ту материју разматра.

(6) Без обзира на могућну праксу, термин 'српски језик' дефинитивно је враћен у појмовник, и незамисливо је његово поновно повлачење. Крупан значај за његову примену има чињеница да је и црногорска скупштина стала иза обнове термина 'српски језик' (усвајајући устав СРЈ), који је и раније у Црној Гори био једнако аутентичан и обичан као и у Србији, све док га усмерена политика није истиснула. Наше генерације лингвиста углавном су своју струку конципирале као *с е р б о к р о а т и с т и к у*, делом идући за лингвистичком логиком, а делом и за друштвеном и државном лојалношћу.

Реално је очекивати, због промењених историјских околности, да ће се сада више испољавати концепт *с р б и с т и к е*, која ће проширивати своју тематику и ка западу и ка истоку онолико колико то буде тражила лингвистичка и културолошка логика, као и концепт обраде и програма за који се определе аутори. Наш је задатак пре свега да ничим не ометамо и спутавамо логични ток тога процеса и да чувамо континуитет и логику наше језичке културе и наше науке о језику.

(7) Оживљавање термина 'српски језик' не сме значити никакву ревизију језика и никакав програмски реформизам. На пример у правопису остаћемо верни програму на ком смо радили последњих неколико година, а који дорађује и осавременује норму из 1960, коригујући је врло умерено, у појавама које су добро расправљене а корекције добро усаглашене, те објективно могу бити прихватљиве (ако буду и субјективно) и за оне који свој израз не подводе под термин 'српски језик'.

Поготово не сме бити никакве „чистке“ рецимо кроатизама, никаквог лова на вештице у лексици на коју смо се навикли, никаквог спречавања наших суграђана да слободно уобличавају свој израз. Програмско чистунство и стављање на индекс речи страном је нашој језичкој култури од Ћирила, преко српске редакције уобличаване у светосавско доба, даље преко Вука и Даничића — па све до Белића и Ивића. И то треба тако и да остане.

Митар Пешикан